

Проф. д-р Јорде Јаќимовски
jakjor@isppi.ukim.edu.mk

ЈАВНОСТА ЗА СОЦИО-ЕКОНОМСКАТА СОСТОЈБА ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

ВОВЕД

Сегашната општествено-економска состојба во Република Македонија доаѓа по еден долг нестабилен развoтoк во кој животниот стандард на населението бележи негативен тренд. Сложената општествено-економска положба се огледа во константно високата невработеност, опаѓањето на животниот стандард, бавниот пораст на платите и растот на цените на личната и услугите во јавната потрошувачка.

Република Македонија со стапка на невработеност од 28%, (Анкета на работна сила од 2014 година), секако, не дава добри перспективи за општествената интеграција на работната сила, особено ако ја земеме предвид стапката на невработеност на младата популација (од 20-24 години) која изнесува 53,1%. Тоа значи дека над една четвртина од вкупната работна сила во Република Македонија е невработена или повеќе од половина на возраст од 15-24 години е оневозможено да стекнуваат плата и работно искуство.

Табела 1: Стапката на вработеност и невработеност во средното и високото образование

во %

	2010 г.	2011 г.	2012 г.	2013 г.	2014 г.
Стапка на вработеност со 3 години средно образование	52,8	52,8	53,3	51,1	53,0
Стапка на вработеност со 4 години средно образование	52,2	50,6	51,7	54,4	54,8
Стапка на вработеност со високо образование	66,2	64,8	63,8	63,2	63,7
Стапка на невработеност со 3 години средно образование	33,5	31,4	31,4	30,2	28,3
Стапка на невработеност со 4 години средно образование	30,5	31,5	30,9	28,1	27,1
Стапка на невработеност со високо образование	22,7	23,4	23,3	24,6	23,1

Извор: Анкета на работна сила, Статистички преглед 2.4.15.04/813, стр. 122, Скопје, 2015 година.

Во последните години, преминот на младите од образование на работа станува сè подолго, сложено и турбулентно. Над една третина, односно 34,3% од работната сила на возраст од 15-29 години се невработени подолго од една година (состојба од 2014 година). Најголем број припадници на младата школувана генерација се доведува во ситуација да ги губи најдобрите години од животот чекајќи вработување, и тоа во години кога можат на општеството да му дадат најмногу од својата енергија и творечка способност. Стапката на вработеност на лицата со високо образование се намалува од 66,2% во 2010 година на 63,7% во 2014 година, додека стапката на невработеност се зголемува од 22,7% во 2010 година на 23,1% во 2014 година.

Полнолетната млада генерација живее со поддршка на семејството, односно од солидарноста на родителите и најблиските роднини. Долгорочната невработеност ги прави младите фрустрирани и незадоволни затоа што се приморани во недоглед да ги одлагаат значајните функции - како за поединците, така и за општеството - склопување брак, родителство и слично.

Платата и пристапот до пазарот на трудот се клучни фактори при одредувањето на средствата на поединците и домаќинствата, а исто така се важни при обезбедувањето на сигурноста и контролата во однос на тие средства. Заработувачката од платената работа е најголемиот извор на приход,

додека немањето заработка е најголема причина за сиромаштијата. За најголем дел од луѓето кои живеат во македонското општество платата е главен извор на приход (64,6% во 2014 година), при што една третина од вработените во Република Македонија (33,5%) заработуваат до 12.000,00 денари, односно 64,1% до 20.000,00 денари (состојба од 2014 година.).

Работата со себе носи одредени бенефиции во финансиска и социјална смисла, но сепак не е мал бројот на оние што остануваат сиромашни и исклучени иако се вработени. Тешкотиите при вработувањето имплицираат проблеми на индивидуално и трошоци на општествено ниво. Како позначајни индивидуални проблеми можат да се наведат: фрустрации, нервози, мала заработувачка во работниот век, одлагање на брак и родителство кај младите, неискористеност на знаење и вештини и социјална исклученост. Проблеми во општеството се: негативен успех во демографската политика, голема неискористеност на енергијата и творечката способност на младата работна сила, зголемени социјални трансфери и изгубени даноци.

Промените кај работниот статус и кај заработката се главна причина за движењето во или надвор од сиромаштијата. Бројот на вработените во едно домаќинство е најважен индикатор за степенот на сиромаштијата на сите членови во домаќинството, вклучувајќи ги и децата, меѓутоа вработеноста и висината на платата во текот на животот влијаат врз степенот на сиромаштијата и по пензионирањето. Просечниот број на членови во работен однос по домаќинство бележи благо опаѓање (од 1,04 во 2012 на 1,01 во 2014 година), а просечниот број на издржувани членови се згледува (1,75 на 1,77). Според објективните мерила, стапката на сиромаштијата кај невработените е повисока од онаа кај еден член вработен во домаќинството односно два и повеќе вработени членови.

Табела 2: Стапка на сиромаштија според најфреквентниот статус на економска активност 2010-2014 година

	во %				
	2010 г.	2011 г.	2012 г.	2013 г.	2014 г.
Вработен	9,4	10,2	11,1	11,1	9,8
Невработен	50,1	48,7	46,5	43,7	40,4
Пензионер	14,0	13,0	14,1	10,9	8,4

Извор: Линија на сиромаштија, Соопштение бр. 4.1.12.83 од 2010 година, број 4.1.14.02 од 2011 година и број 4.1.15.100 од 2015 година

Порано преминот од младост во зрела доба се случувал на почетокот на некоја професионална кариера. Сега пазарот на трудот на младите е многу несигурен, па преминот од родителскиот дом во независен живот станува сè понеизвесен.

Табела 3: *Стапка на сиромаштија според тип на домаќинство 2010-2014 година*

во %

	2010 г.	2011 г.	2012 г.	2013 г.	2014 г.
Домаќинства со двајца возрасни и со две издржувани деца	22,7	23,8	24,3	24,8	25,0
Домаќинства со двајца возрасни и со три и повеќе издржувани деца	36,5	57,0	53,9	49,9	51,1

Извор: Линија на сиромаштија, Соопштение бр. 4.1.12.83 од 2010 година, број 4.1.14.02 од 2011 година и број 4.1.15.100 од 2015 година

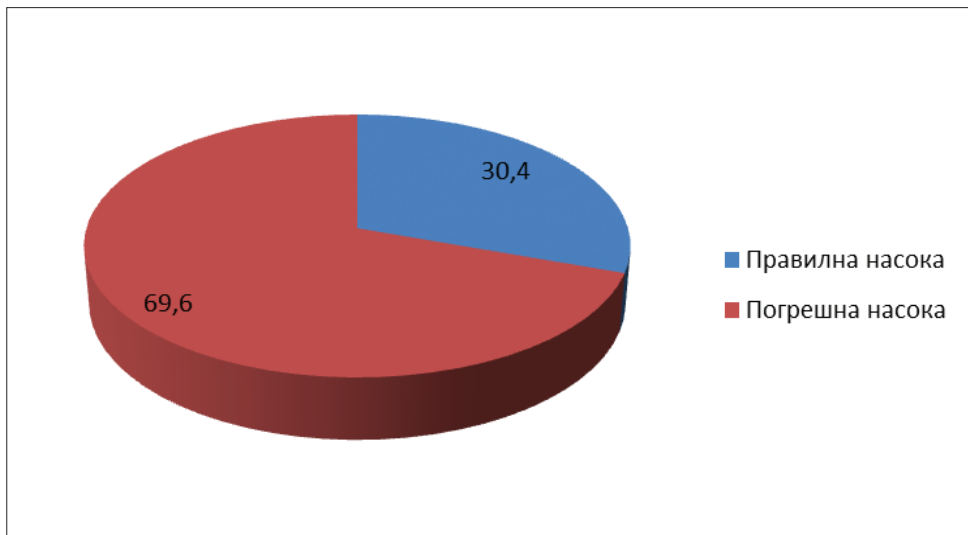
Сиромаштијата во Република Македонија е во корелација со бројот на издржуваните деца. Податоците откриваат дека концентрацијата и зголемувањето на бројот на луѓе кои живеат во состојба на сиромаштија се присутни во домаќинствата со две и повеќе издржувани деца.

1.1. ПРИФАЌАЊЕ НА СОСТОЈБИТЕ ВО ОПШТЕСТВОТО

Општо земено, дали работите во Република Македонија одат во правилна или во погрешна насока?

Меѓу анкетираниите лица, како што може да се види, најбројни се оние што оценуваат дека работите во Република Македонија одат во *погрешна насока* (69,6%). Податокот е тој кој, секако, не дава охрабрување на креаторите и имплементаторите на економските и политичките процеси, во прв ред, затоа што довербата во процесите претставува битен предуслов за конечен успех, прво како силна мотивациска основа, но исто така и низ отсуството на блокирањето на истите одоздола.

Општо земено, дали работите во Република Македонија одат во правилна или погрешна насока?

Анализата на одговорите според социо-демографските карактеристики - возраст, етничка припадност, образование, економски статус, населено место и политичка насоченост - укажува на битни разлики меѓу испитаниците.

Секако етничката припадност на испитаниците е најзначаен фактор кој влијае врз заземање став кон ова прашање. Оттука, 91,7% од Албанците се изјасниле дека работите во Република Македонија одат во погрешна насока. Помал број испитаници, кои оценуваат дека работите одат во погрешна насока, има помеѓу македонските испитаници (60,6%).

Истражувањето покажува дека возраста на испитаниците го детерминира нивниот одговор, при што ги добивме следните резултати:

Табела 4: Општо земено, дали работите во Република Македонија одат во правилна или погрешна насока според возраст?

во %

	18-29 г.	30-39 г.	40-49 г.	50-65 г.	Над 65 г.	Вкупно
Правилна насока	20,6	33,9	36,9	28,7	41,8	30,4
Погрешна насока	79,4	66,1	63,1	71,3	58,2	69,6
Вкупно	100	100	100	100	100	100

Во исправноста на економскиот, политичкиот и социјалниот систем најмногу се уверени испитаниците на возраст над 65 години (41,8%), додека младите (18-29 години) сметаат дека работите одат во погрешна насока (79,4%).

Табела 5: Ставови како одат работите во Република Македонија според политичката насоченост

во %

	Политичка насоченост			Вкупно
	Поддржува партија која е дел од власта	Поддржува партија која е дел од опозицијата	Не поддржува ниту една партија	
Правилна насока	51,0	12,6	30,7	32,7
Погрешна насока	49,0	87,4	69,3	67,3
Вкупно	100	100	100	100

Степенот на неприфатливоста на состојбите во општеството е значително голем кај испитаниците поддржувачи на партијата која е дел во опозицијата (87,4%).

Меѓу различните групи од социо-економски статус, најмал број на испитаници кои веруваат дека работите одат во правилна насока има меѓу студентите (18,8%), домаќинките (18,2%) и невработените (26,0%). Негативната оценка на студентите дека работите одат во погрешна насока не претставува добар знак, бидејќи брјот на студентите се зголемува; дека состојбите одат во правилна насока, најмногу се уверени пензионерите (40,0%) и земјоделците (40,0%).

1.2. РАСПОЛОЖЕНИЕ КАЈ ГРАЃАНИТЕ

Општествено-економскиот развој е проследен со бројни потешкотии и проблеми, со што ги има сите карактеристики на општествена криза. Тоа се чувствува речиси во сите сфери на секојдневното работење и живеење и нормално е да се очекува тоа да има значително влијание врз свеста и чувството на луѓето за економските, политичките и социјалните состојби во земјата.

Со истражувањето се обидовме да утврдиме какви се оценките на испитаниците за доминантното чувство во однос на состојбите во економијата и останатите настани во Република Македонија. Глобална констатација која произлегува од истражувањето е дека луѓето сметаат дека мошне присутно е чувството на загриженост, страв, огорченост и револт (48,5%). Само 18,6% од испитаниците веруваат дека наскоро ќе се подобрат состојбите.

Состојбите во економијата и останатите настани влијаат врз општото расположение на граѓаните. Според ваше мислење, еве какво расположение превладува кај најголем број од граѓаните во Република Македонија?

Од социо-демографските карактеристики кои влијеле врз оформувањето на општиот став во однос на расположението на граѓаните, како статистички релевантни се манифестираат политичката насоченост, возраста, социо-економскиот стаус и регионалната припадност на испитаниците.

Според политичката насоченост, испитаниците (лицата кои ја поддржуваат партијата која е дел од опозицијата) манифестираат позначајни отстапувања од општата дистрибуција по одделните модалитети. Во таа смисла, 41,2% имаат мислење дека кај населението превладува загриженост и страв, односно 24,3%

сметаат дека постои огорченост и револт, но симболично 6,6% веруваат дека состојбите наскоро ќе се подобрат. Од друга страна, пак, лицата поддржувачи на партијата која е дел од власта, многу почесто од општиот просек веруваат дека состојбите наскоро ќе се подобрат (22,9%).

Табела 6: *Состојбите во економијата и останатите настани влијаат врз опитото расположение на граѓаните. Според ваше мислење, еве какво расположение превладува кај најголем број од граѓаните во Република Македонија според политичката насоченост?*

во %

	Поддржува партија која е дел од власта	Поддржува партија која е дел од опозицијата	Не поддржува ниту една партија	Вкупно
Загриженост и страв	22,6	41,2	27,5	27,7
Огорченост и револт	18,5	24,3	21,3	20,8
Рамнодушност и пасивност	11,9	13,2	12,8	12,6
Надеж и страв	17,3	14	16,2	16,3
Верувам дека наскоро ќе се подобри	22,9	6,6	18,8	18,6
Мотивираност за активно вклучување во решавањето на проблемите	6,8	0,7	3,4	4,1
Вкупно	100	100	100	100

Степенот на образованието на испитаниците е следниот фактор кој покажува отстапување со расположението на граѓанието во однос на општата дистрибуција. Натпросечен песимизам односно загриженост и страв (39,3%)

и потпросечен оптимизам дека состојбите наскоро ќе се подобрат (7,1%) превладува кај испитаниците со незавршено основно образование.

Во однос на расположението на граѓаниите и социо-економскиот статус на испитаниците има извесно отстапување во однос на општата дистрибуција. Социјалната група – земјоделци (30%) во однос на општата дистрибуција (18,6%), во најголем број случаи веруваат дека состојбите наскоро ќе се подобрат. Од друга страна, потпросечен оптимизам - верување дека состојбите наскоро ќе се подобрат превладува кај домаќинките (9,1%).

Во поглед на ставот дека состојбите наскоро ќе се подобрат се чини дека расположението најмногу е присутно кај испитаниците во вардарскиот регион (31,3%), а најмалку кај испитаниците во југозападниот регион (4,5%).

Песимизмот - загриженост и страв - натпросечно е присутен кај испитаниците во полошкиот регион (31,1%), пелагонискиот регион (31,0%) и југоисточниот регион (29,6%).

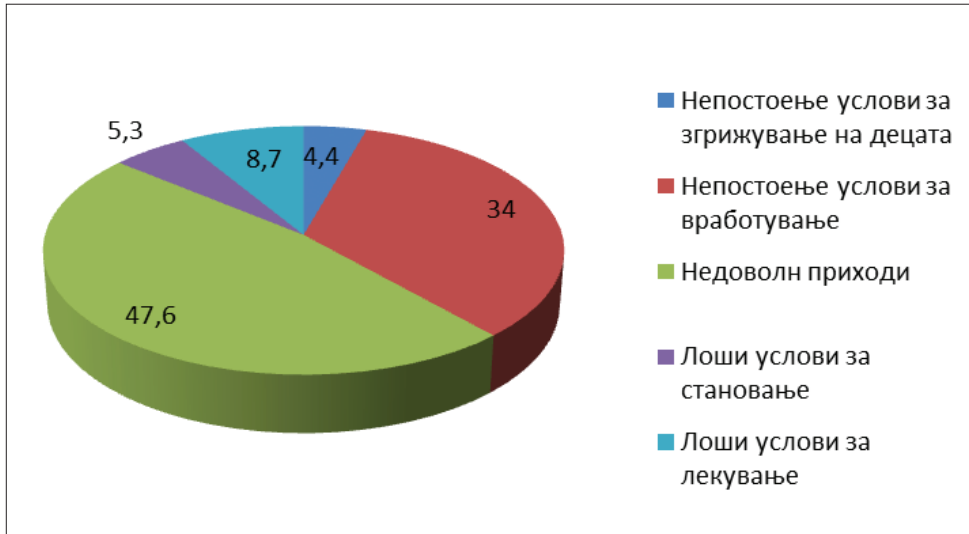
1.3. СОЦИЈАЛНИ ПРАШАЊА

Веќе подолго време во нашата земја актуелната состојба во економската и социјалната сфера придонесува кон разградување на стратификуваната структура на општеството во правец на проширување и продлабочување на осиромашувањето на населението и нагло збогатување на сосема мал слој од македонската популација. За да може да се добие поадекватна претстава за овие состојби и да се даде посодржаен коментар на овој дел од истражувањето, неопходно е да се има предвид дека околу 79% од вработените во Република Македонија имаат плата која е помала од просечната во Републиката. Потребниот минимум на животен стандард на четиричлено семејство обично ја надминува просечната сума на платата во семејството, бидејќи коефициентот на просечната вработеност во семејството во Република Македонија изнесува 1,01.

Со оглед на тоа што социјалните разлики (начинот на животот и стандардот) стануваат многу чувствителни, во рамките на ова истражување беше поставено прашањето: **Кој од овие проблеми создава најголеми проблеми во Вашето домаќинство?**

Истражувањата покажуваат дека домаќинствата се соочуваат со ниски приходи и со непостоење услови за вработување. Имено, 47,6% од домаќинствата најмногу ги погодува недоволни приходи, 34,0% сметаат дека не постојат услови за вработување, 8,7% - лоши услови за лекување, а лоши услови за станување - 5,3%.

Кој од овие проблеми создава најголеми проблеми за Вашето домаќинство?

Одредени нарушувања на одговорите на општата дистрибуција се забележуваат од аспект на етничката припадност на испитаниците. Така, на пример, ако недоволните приходи создаваат најголеми проблеми во Република Македонија (47,6% од вкупно анкетираната популација), ваков одговор во најголем број случаи се сретнува кај Македонците (51,6%), а помалку кај Албанците (37,9%). Понатаму, непостоењето услови за вработување е најзначајна определба кај албанската етничка припадност (41,1%).

Возраста на испитаниците остварува исто така определено влијание врз ставовите на испитаниците за проблемите во домаќинството. Имено, испитаниците на возраст од 18-29 години многу почесто од општиот просек (34%), односно 44,5% од испитаниците се изјасниле дека најголем проблем во домаќинството е непостоењето на услови за вработување.

Според социо-економскиот статус, земјоделците, студентите и невработените манифестираат позначајни отстапувања од општата дистрибуција по одделни модалитети. Во таа смисла, највидни отстапувања од нормалната дистрибуција се манифестира кај земјоделците и невработените, од кои 65,0% односно 45,3% се на мислење дека најголеми проблеми во домаќинството создаваат недоволните приходи. Од друга страна, пак, студентите многу почесто од општиот просек сметаат дека најголем проблем во домаќинството создава непостоењето на услови за вработување (53,1%).

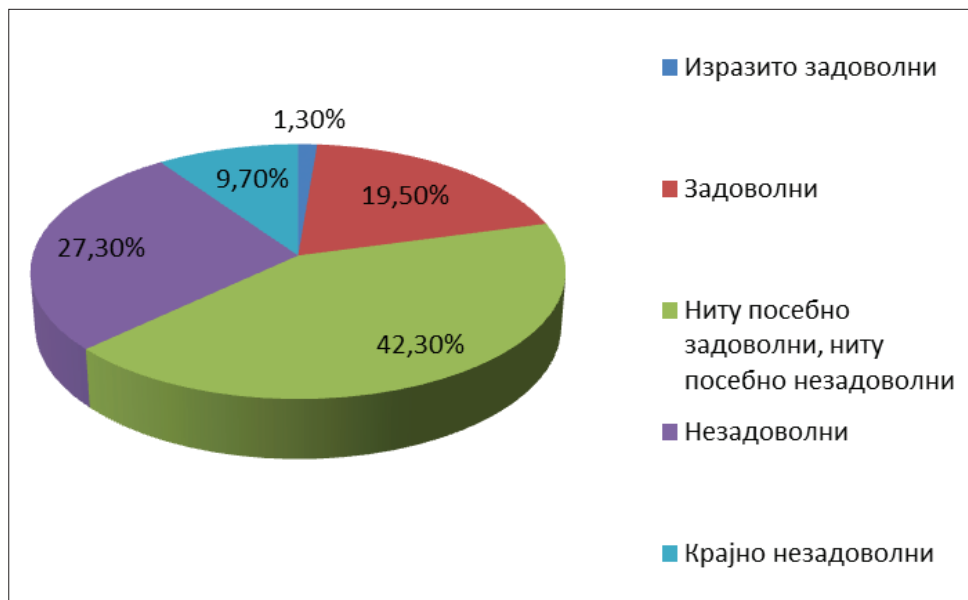
Регионалното потекло исто така остварува одредено влијание врз определбата на испитаниците на горенаведеното прашање. Најмогу од

анкетираните во источниот (69,3%) и југоисточниот регион (63,9%) се изјасниле дека најголем проблем во домаќинството создаваат недоволните приходи. Определбата дека најголем проблем во домаќинството создава непостоенето на услови за вработување натпросечно е застапена кај испитаниците во полошкиот регион (45,6%).

Меѓутоа, со натпросечно изјснување за проблемот лоши услови за лекување се одликуваат испитаниците од пелагонискиот регион (24,6%).

Како што веќе споменаваме, платите во Република Македонија најмногу придонесуваат во создавањето на приходите во домаќинството. Поради тоа, нè интересираше да утврдиме каков одраз има остарениот приход во домаќинството врз задоволството на испитаниците.

Колку сте задоволни од остварените приходи во Вашето домаќинство?

Како што можеше да се очекува, само една петтина од населението во Република Македонија се задоволни од приходите во домаќинството (1,3% сосема задоволни и 19,5% задоволни), додека 37% се незадоволни (27,3% незадоволи и 9,7% крајно незадоволни), а 42,3% ниту задоволни, ниту незадоволни.

Во однос на посебните карактеристики на анкетираните, ги добивме следните оценки за задоволството од остварените приходи во домаќинството:

Табела 7: Колку сте задоволни од приходите во Вашето домаќинство, според степенот на образование

во %

	Незавршено основно	Основно	Средно	Вишо и високо	Вкупно
Изразито задоволни			1	2,2	1,3
Задоволни	10,7	11,1	17,4	26,6	19,5
Ниту посебно задоволни, ниту посебно незадоволни	3,6	32,2	45,1	45,2	42,3
Незадоволни	42,9	37,8	27,4	21,8	27,3
Крајно незадоволни	42,9	18,9	9,1	4,3	9,7
Вкупно	100	100	100	100	100

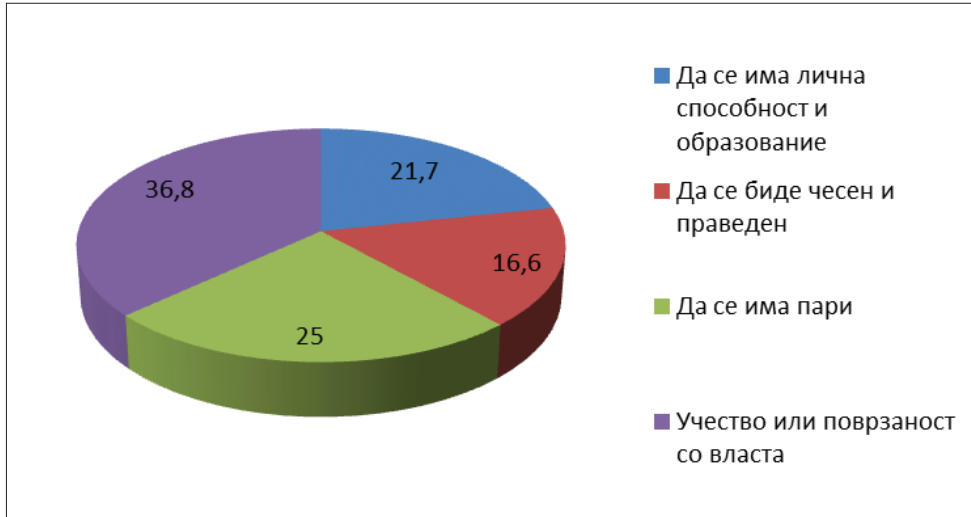
Споредувајќи ги овие податоци со степенот на образованието на испитаниците, утврдуваме дека постои голема разлика во дадените одговори. Имено, најнезадоволни од приходите се испитаниците со пониско образование (незавршено основно 85,8% и основно образование 56,7%), а најзадоволни испитаниците со вишо и високо образование (28,8%)

Според регионот на кој припаѓаат, посебно незадоволни од приходите во домаќинството се испитаниците во североисточниот регион (49,0%). Со потпросечно изјаснување за модалитетот дека се незадоволни се изјасниле испитаниците од скопскиот регион (29,6%).

Инаку, има извесни разлики помеѓу групите, односно социјалните слоеви. Натпросечно изјаснување дека испитаниците се незадоволни од приходите во домаќинството се забележува кај домаќинките (54,6%), невработените (50,4%) и земјоделците (45,0%).

1.4. НАЈЗНАЧАЈНО ЗА УСПЕХ ВО ЖИВОТОТ

Што е денес најзначајно за да се успее во животот?

Истражувањето покажува дека повеќе од една третина т.е. 36,8% од испитаниците успехот во животот го гледаат во учеството или поврзаноста со власта. На второ место според одговорите е дека треба да се има пари (25%), додека да се има лична способност и образование е на трето место (21,7%). Поточно речено, „париската припадност“ во македонското општество станува сè повеќе значаен услов за успех во животот (вработување, градење кариера, образование и слично).

Одредени отстапувања од општата структура на одговорите се забележува во однос на возраста на испитаниците.

Во поглед на ставот учество или поврзаност со власта како можност за успех во животот се чини дека значењето на овој „канал“ најмногу е воочен од испитаниците на возраст 18-29 години (40,0%).

Во однос на преферирањето на каналот учество и поврзаност со власта, етничката припадност на испитаниците има отстапувања исто како и возраста.

Испитаниците од албанската етничка припадност (40,4%) во споредба со општата дистрибуција (36,8%) во најголем број случаи успехот во животот го гледаат преку учеството или поврзаноста со власта. Од друга страна, испитаниците од турската етничка припадност успехот во животот го гледаат во тоа да се има пари (40,7%).

Табела 8: *Што е денес најзначајно за да се успее во животот, според возраста*

во %

	18-29 г.	30-39 г.	40-49 г.	50-65 г.	Над 65 г.	Вкупно
Да се има лична способност и образование	25,4	22,5	20	20,4	13,2	21,7
Да се биде чесен и праведен	11,3	15,9	12,5	23	33	16,6
Да се има пари	23,3	22,5	31,8	25,7	18,7	25
Учество или поврзаност со власта	40	39,1	35,7	30,9	35,2	36,8
Вкупно	100	100	100	100	100	100

Извесен степен на нарушување на општата структура на одговорите за успехот во животот се забележува во однос на степенот на образованието на испитаниците. Со натпросечно изјаснување дека учеството или поврзаноста со власта е најзначаен канал за успех во животот се одликуваат испитаниците со вишо и високо образование (38,3%), односно 29,4% од нив се изјасниле за ставот да се има лична способност и образование.

Социјалниот статус на испитаниците е следниот фактор кој покажува отстапувања во однос на општата дистрибуција. Во таа смисла, натпросечно изјаснување за ставот да се има лична способност и образование превладува кај земјоделците (40,0%), студентите (35,4%) и вработените во јавниот сектор (30,2%).

Меѓутоа, со натпросечно изјаснување за учество и поврзаност со власта се одликуваат социјалните групи вработени во приватниот сектор (40,5%) и невработени (39,1%).

Определбата за успех во животот да се има пари е најзастапена кај домаќинките (44,2%), а да се биде чесен и праведен кај пензионерите (31,5%).

ЗАКЛУЧОЦИ

На неисправноста на општествените процеси и појави во Република Македонија најмногу се уверени граѓаните на возраст од 18-29 години (79,4%), Албанците (91,7%), лицата со незавршено основно образование (78,5%), домаќинките (81,8%), студентите (81,3%), испитаниците во селските населби (73,3%), поддржувачите на партијата која е дел од опозицијата (86,8%) и испитаниците од полошкиот (87,9%) и југозападниот регион (75,5%).

Анализата укажува на тоа дека поголем број на оптимисти во поглед на запирањето на неповолните движења во економијата и останатите настани има помеѓу возрасните над 65 години (27,5%), земјоделците (40%), граѓаните поддржувачи на партијата која е дел од власта (29,7%), пелагонискиот регион (30,9%), вардарскиот регион (36,3%) и југоисточниот регион (29,6%). Поизразените ведри тонови кај земјоделците и возрасните се веројатно поради материјалните услови (субвенциите кај земјоделците и социјалните привилегии на пензионерите).

Опаѓањето на животниот стандард нема еднакво влијание врз задоволството од остварените приходи во домаќинството. Така, на пример, кај испитаниците со пониско образование (незавршено основно – 85,8%, основно образование – 56,7%), домаќинките (54,6%) и кај испитаниците во североисточниот регион (49,0%) се намалуваат и онака минималните средства за исхрана, облека, школување и сл.

Во поглед на значајноста за постигнување на успех во животот, резултатите од истражувањето укажуваат на тоа дека најзначаен „канал“ во Република Македонија е учеството или поврзаноста со власта (36,8%). Нагпросечно за овој модалитет се изјасниле испитаниците на возраст од 18-29 години, Албанците (40,4%), вработените во приватниот сектор (40,5%), поддржувачите на партија која е дел од опозицијата (47, 8%), испитаниците од југозападниот регион (52,7%) и полошкиот регион (41,3%).